

УДК 378.14

Н. М. Мирончук,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

mironchuk_nm@i.ua

ORCID: 0000-0002-1360-6381

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті схарактеризовано особливості побудови освітньої програми підготовки фахівців, визначено основні змістові складові освітньої програми, названо вимоги до формулювання результатів навчання. Запропоновано перелік загальних компетентностей підготовки фахівців на другому та третьому рівнях вищої освіти за професійною кваліфікацією "Викладач вищого навчального закладу". Також подано перелік спеціальних компетентностей та програмних результатів для підготовки фахівців на другому рівні вищої освіти.

Ключові слова: освітня програма, компетентності, результати навчання, викладач вищого навчального закладу.

Постановка проблеми. В умовах реформування вищої освіти викладач вищого навчального закладу повинен володіти здатністю до критичного сприйняття, швидкої обробки та управління інформацією, інтегрування знань із різних галузей, уміти аналізувати та синтезувати знання, моделювати способи вирішення практичних завдань. Одним із викликів сучасних змін у вищій школі є освітні програми підготовки фахівців, розроблення яких покладається на викладачів вищого навчального закладу.

Особливістю освітніх програм підготовки фахівців на усіх рівнях освіти є те, що вони ґрунтуються на компетентнісному підході й подаються як "система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності", визначають вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, очікувані результати навчання [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі проблема розробки освітніх програм є актуальним завданням вищих навчальних закладів. Тому маємо низку рекомендацій, вказівок авторських колективів (Л. Булава, В. Захарченко, В. Луговий, Ю. Рашкевич, Ж. Таланова, Ю. Холін, С. Кравцов та ін.) щодо структури освітньої програми, її профілю, алгоритмів розроблення [2; 3; 4].

Компетентнісна основа освітньої програми вимагає встановлення відповідності рівнів вищої освіти кваліфікаційним рівням, визначеним Національною рамкою кваліфікацій. Для другого (магістерського) рівня, на якому здійснюємо підготовку викладачів вищих навчальних закладів, встановлено сьомий рівень Національної рамки [5], яким визначено загальні здатності осіб за обраною спеціальністю, достатні для ефективної професійної діяльності. Разом з тим, за результатами освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії також може встановлюватися професійна кваліфікація "Викладач вищого навчального закладу".

Зміст освітніх програм підготовки фахівців формується на основі встановлених компетентностей (загальних і спеціальних) та результатів навчання. Автори методичних рекомендацій з розроблення освітніх програм [3: 18] зазначають, що результати є прив'язаними до певного циклу вищої освіти, а компетентності формуються упродовж навчання на трьох циклах вищої освіти. Результати навчання, як визначено Законом України "Про вищу освіту" [1], відображають сукупність знань, умінь, навичок, інших компетентностей, набутих особою у процесі навчання за певною освітньо-професійною, освітньо-науковою програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти.

Основними особливостями результатів навчання, на яких наголошується у документах Європейського простору вищої освіти, є їх сфокусованість на *очікуваних* навчальних досягненнях студента та *демонструванні* студентом того, що він знає, вміє, розуміє, здатен зробити.

Отже, сформульовані викладачами результати навчання студентів мають бути зрозумілими, очікуваними, досяжними за певних часових і ресурсних обмежень, чітко вимірюваними, об'єктивно оцінюваними.

У своїй **статті** ми пропонуємо перелік програмних компетентностей та програмних результатів підготовки магістрів освіти за професійною кваліфікацією "Викладач вищого навчального закладу".

Виклад основного матеріалу. Опис компетентностей пропонується описувати за видами: загальні, які мають універсальний характер, не прив'язаний до предметної області, та спеціальні (фахові), які "визначають профіль освітньої програми та кваліфікацію випускника", ... роблять кожну освітню програму індивідуальною" [3: 10]. Дослідженнями, здійсненими у рамках проекту ЄС Тьюнінг [6], виокремлено 31 найважливішу загальну компетентність, формування яких для трьох рівнів вищої освіти галузі "Освіта" має бути забезпечене з урахуванням принципу наступності.

Загальні компетентності для підготовки фахівців на другому (магістерському) рівні вищої освіти відображають найважливіші загальні здатності, якими студенти мають оволодіти у процесі виконання освітньої програми. Перелік загальних компетентностей фахівця за професійною кваліфікацією "Викладач вищого навчального закладу" може бути таким (табл. 1).

Таблиця 1

**Розподіл загальних компетентностей у галузі "Освіта"
на другому та третьому рівнях вищої освіти**

Магістр	Доктор філософії
Інтегральна компетентність	
Здатність розв'язувати складні задачі й проблеми у галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та застосування теоретичних і практичних знань, здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.	Здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики
Загальні компетентності	
<p><i>Гнучкість мислення.</i> Здатність аналізувати, синтезувати, оцінювати з метою виявлення проблем і вироблення ефективного рішення.</p> <p><i>Моделювання.</i> Здатність до моделювання змісту навчання, форм і методів викладання навчальних курсів з урахуванням їх місця і ролі в загальній програмі підготовки студентів, взаємозв'язку з іншими дисциплінами і майбутньою професійною діяльністю фахівців.</p> <p><i>Дослідницькі навички.</i> Здатність до самостійного вивчення нових методів дослідження, до зміни наукового та науково-педагогічного профілю професійної діяльності.</p> <p><i>Лідерські навички.</i> Здатність працювати в умовах обмеженого часу та ресурсів, а також мотивувати та керувати діяльністю інших для досягнення поставлених цілей.</p> <p><i>Комунікативні навички.</i> Здатність до ефективного етичного спілкування із суб'єктами взаємодії та в колективі (групі), включно із здатністю спілкуватися в провідних професійних журналах.</p>	<p><i>Критичність мислення.</i> Здатність до критичного аналізу, оцінювання й синтезу нових і складних ідей, до участі в критичному діалозі.</p> <p><i>Дослідницькі навички.</i> Здатність ініціювати, спроектувати та виконати наукове дослідження, яке призводить до нових знань.</p> <p><i>Креативність.</i> Здатність генерувати нові ідеї та досягати наукових цілей.</p> <p><i>Управлінські здатності.</i> Здатність демонструвати значний діапазон керівних навичок, методів, інструментів, практик та/або матеріалів, які пов'язані з галуззю навчання.</p> <p><i>Міжнародний кругозір.</i> Здатність працювати в міжнародному контексті.</p> <p><i>Комунікативні навички.</i> Здатність ефективно спілкуватися з експертами з інших галузей.</p> <p><i>Етичні зобов'язання.</i> Здатність дотримуватися етичних принципів у наукових дослідженнях.</p>

Фахові (спеціальні) компетентності відтворюють предметну специфіку й у межах кожної спеціальності матимуть свої особливості. Ми пропонуємо такі спеціальні компетентності, які визначають профіль освітньої програми підготовки викладача вищого навчального закладу та кваліфікацію випускника на магістерському рівні освіти:

- здатність до аналізу, співставлення, порівняння педагогічних явищ, формування сучасного педагогічного мислення щодо входження системи вищої освіти України в Європейський простір вищої освіти;
- здатність здійснювати ефективну організацію навчально-виховного процесу у ВНЗ на основі знань теорії й практики вищої освіти, моделювання діяльності фахівця; викладання у вищій школі;
- здатність до здійснення цілеспрямованої діяльності з проектування педагогічного процесу та окремих його складових відповідно до цілей, задач вищої професійної освіти та розробки нормативної, організаційної й навчально-методичної документації;
- здатність визначати рівень особистісного і професійного розвитку: вивчати діючі методи управління при вирішенні професійних завдань і виявляти можливості підвищення ефективності викладацької діяльності;
- здатність використовувати теоретичні знання й практичні навички організації зв'язків з громадськістю та засобами масової інформації для вирішення завдань навчально-виховного процесу ВНЗ;
- здатність використовувати теоретичні знання та практичні навички застосування комунікативних технологій, ораторського мистецтва та риторичної комунікації для здійснення ділових комунікацій у професійній сфері;
- здатність планувати та здійснювати власне наукове дослідження, присвячене суттєвій проблемі сучасної науки у галузі педагогіки вищої школи;
- здатність володіти методикою аналізу навчально-виховної діяльності у ВНЗ, проведення педагогічної діагностики та моніторингу якості освіти;

- здатність представляти результати досліджень у вигляді звітів і публікацій державною та однією з іноземних мов;
- здатність розробляти методичні матеріали, що використовуються студентами в навчальному процесі;
- здатність створювати належний психологічний клімат в академічній групі; виявляти шляхи оптимізації управління навчально-виховним процесом та створювати умови для їх реалізації; формувати психологічну готовність майбутніх фахівців до виконання ними своїх професійних обов'язків;
- здатність ефективно застосовувати комунікативні технології в спілкуванні з різними суб'єктами взаємодії, застосовувати демократичні технології прийняття колективних рішень, враховуючи власні інтереси і потреби інших.

Нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти на магістерському рівні вищої освіти за професійною кваліфікацією "Викладач вищого навчального закладу" подаємо нижче:

Знання:

- знання сутності процесів навчання й виховання у вищій школі, їх психолого-педагогічних основ;
- знання основних законодавчих документів, що стосуються системи освіти, прав і обов'язків суб'єктів навчального процесу (викладачів, керівників, студентів);
- знання методів формування навичок самостійної роботи й розвитку творчих здібностей і логічного мислення особистості;
- знання основ застосування елементів теоретичного та експериментального дослідження в професійній діяльності.

Уміння:

- уміння критично використовувати світоглядні теорії та засвоєні теоретичні знання при розв'язанні соціально-професійних завдань, обирати й використовувати відповідні навчальні засоби для побудови технологій навчання;
- уміння організувати навчальну діяльність студентів та учнів, керувати нею й оцінювати її результати;
- уміння критично мислити, здатність до узагальнення, аналізу і синтезу в професійній діяльності;
- урахування в педагогічній діяльності індивідуальних особливостей студентів, включаючи вікові й психологічні, уміння здійснювати педагогічний супровід процесу професіоналізації студентів;
- володіння методами науково-педагогічних досліджень, навичками проведення діагностичних вимірів у розвитку особистості;
- уміння планувати, проектувати, конструювати, організувати й аналізувати свою педагогічну діяльність.

Комунікація:

- уміння встановлювати соціально-психологічний комунікативний контакт, індивідуально орієнтовану взаємодію, що забезпечує творчий характер процесу навчання і високий рівень засвоєння навчального матеріалу;
- уміння зрозуміло доносити власні висновки, знання та їх обґрунтування до осіб, які навчаються;
- уміння з дотриманням етичних норм формувати комунікаційну стратегію з суб'єктами взаємодії, застосовувати демократичні технології прийняття колективних рішень, враховуючи власні інтереси і потреби інших, використовувати ефективні стратегії спілкування залежно від ситуації.

Автономія і відповідальність:

- виявляти готовність до прийняття рішень у складних і непередбачуваних умовах, що потребує застосування нових підходів та прогнозування;
- визначати рівень особистісного і професійного розвитку, моделювати траєкторію особистісного самовдосконалення, виявляти здатність до самоорганізації професійної діяльності;
- виявляти відповідальність за розвиток професійного знання і практик, здійснювати оцінку стратегічного розвитку колективу, групи;
- здатність до самостійного та автономного навчання упродовж життя.

Висновок. Реалізація мети освітньої підготовки майбутніх фахівців та досягнення результатів навчання потребує колективних зусиль компетентних фахівців вищого навчального закладу й сформованості у них здібності бути особистістю інноваційного типу, здатної до професійної самоорганізації в умовах сучасних викликів.

Перспектива подальших досліджень полягає в розробленні компетентнісних характеристик майбутніх викладачів вищих навчальних закладів, які визначають їх здатність до самоорганізації в професійній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України "Про вищу освіту" від 01.07.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

2. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти [Електронний ресурс] / кол. авторів. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/citizens/zv%E2%80%99yazki-z-gromadskistyugromadske-obgovorennya-2016.html>.
3. Розроблення освітніх програм : [метод. рекоменд.] / В. М. Захарченко, В. І. Луговий, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / за ред. В. Г. Кременя. – К. : ДПНВЦ "Пріоритети", 2014. – 120 с.
4. Сучасні підходи до побудови освітніх програм : метод. матеріали [Електронний ресурс] / укл. : Холін Ю. В., Кравцов С. О., Маркова Т. О. – Режим доступу : <http://www.univer.kharkov.ua/docs/work/curricula.pdf>.
5. Національна рамка кваліфікацій [Електронний ресурс] / Постанова Кабінету Міністрів України № 1341 від 23 листопада 2011 р. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
6. Tuning educational structures in Europe, TUNING [Electronic resource] – Режим доступу : URL : <http://www.unideusto.org/tuningeu/>.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" vid 01.07.2014 r. [The Law of Ukraine on "Higher Education" of January 7, 2014] [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Metodichni rekomendatsiyi shchodo rozroblennya standartiv vyshchoyi osvity [Methodological Recommendations Concerning Standard Development of Higher Education] [Elektronnyy resurs] / kol. avtoriv. – Rezhym dostupu : <http://mon.gov.ua/citizens/zv%E2%80%99yazki-z-gromadskistyugromadske-obgovorennya-2016.html>.
3. Rozroblennya osvitnikh prohran [Development of Curricula] : [metod. rekomend.] / V. M. Zakharchenko, V. I. Luhovyy, Yu. M. Rashkevych, Zh. V. Talanova / za red. V. H. Kremenya. – K. : DPNVTs "Priorytety", 2014. – 120 s.
4. Suchasni pidkhody do pobudovy osvitnikh prohran : metod. materialy [Modern Approaches to Curricula Building : Teaching Aids] [Elektronnyy resurs] / ukl. : Kholin Yu. V., Kravtsov S. O., Markova T. O. – Rezhym dostupu : <http://www.univer.kharkov.ua/docs/work/curricula.pdf>.
5. Natsional'na ramka kvalifikatsiy [National Framework of Qualifications] [Elektronnyy resurs] / Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1341 vid 23 lystopada 2011 r. [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1341 of November 23, 2011]. – Rezhym dostupu : zakon.rada.gov.ua.
6. Tuning educational structures in Europe, TUNING [Electronic resource]. – Rezhum dostupu : URL : <http://www.unideusto.org/tuningeu/>.

Мирончук Н. Н. Особенности формирования содержания образовательной программы подготовки преподавателей высших учебных заведений.

В статье дана характеристика особенностей построения образовательной программы подготовки специалистов, определены главные содержательные компоненты образовательной программы, названы требования к формулированию результатов обучения. Предложен перечень общих компетентностей подготовки специалистов на втором и третьем уровнях высшего образования за профессиональной квалификацией "Преподаватель высшего учебного заведения". Также подан перечень специальных компетентностей и программных результатов для подготовки специалистов на втором уровне высшего образования.

Ключевые слова: образовательная программа, компетентности, результаты обучения, преподаватель высшего учебного заведения.

Myronchuk N. M. Features of Formation of the Maintenance of Educational Training Programs for Teachers of Higher Educational Institutions.

In terms of higher education reforms, teacher of a higher educational institution should have the capacity for critical perception, fast processing and information management, integration of knowledge from various fields, to be able to analyze and synthesize knowledge, model solutions to practical problems. The development of educational training programs is important task teachers of higher educational institutions today. The article deals with the characteristic features of the construction of educational training programs. It is noted that the content of educational training programs is based on defined competencies and learning outcomes. The main content of the components of the educational program is determined; the requirements for the formulation of learning outcomes are named. It is noted that the general competences of students reflect major general ability to be formed by them in the implementation of educational. List of general competencies training at the second and third levels of higher education professional qualification "teacher of the university" are proposed. The general competences for the second level of higher education are: flexibility of thinking, modeling, research skills, leadership skills and communication skills. The general competences for the third level of higher education are: critical thinking, research skills, creativity, managerial ability, international outlook, communication skills and ethical commitments. A list of specific competences and program outcomes for training at the second level of higher education are presented.

Key words: educational program, competences, learning outcomes, teacher of the university.